

УДК 811.111'271:378.091.3

**ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
СТІЙКОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ
ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Бородіна Г.І., канд. філол. наук (Харків)

У статті аналізуються фактори, які формують позитивну мотивацію студентів немовних ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови. Обґрунтовується мотиваційна ефективність прийомів проблемного навчання як стимулу мисленнєвої активності студентів. Розглядається потенціал комунікативних ігор, що забезпечують поєднання мотивації з можливістю мовленнєвої практики.

Ключові слова: мотиваційні фактори, формування позитивної мотивації, пізнавальний інтерес.

Бородина А.И. К проблеме формирования устойчивой мотивации к изучению иностранного языка у студентов неязыковых специальностей. В статье анализируются факторы, формирующие положительную мотивацию студентов неязыковых вузов в процессе обучения иностранному языку. Обосновывается мотивационная эффективность приёмов проблемного обучения как стимула мыслительной активности обучаемых. Рассматривается потенциал коммуникативных игр, обеспечивающих соединение мотивации с возможностью речевой практики.

Ключевые слова: мотивационные факторы, формирование положительной мотивации, познавательный интерес.

Borodina G.I. To the Problem of Forming a Continual Motivation for Learning a Foreign Language by the Students of Non-Linguistic Specialities. Factors forming the students' positive motivation at non-linguistic universities in the process of foreign language teaching are analyzed in the article. Motivation efficiency of the problem teaching methods to stimulate the students' intellectual activity is grounded. The potential of communicative games which provide the combination of motivation and speaking practice is described.

Key words: motivation factors, formation of a positive motivation, cognitive interest.

Викладачі, які працюють у вищих навчальних закладах, стикаються з відсутністю у багатьох студентів інтересу до вивчення іноземної мови. Більшість першокурсників приходять після школи з мінімальними знаннями іноземної мови і навчаються без бажання. Важко перебороти стереотип ставлення до іноземної мови, що склався роками, як до предмета другорядного. У кращому випадку він розглядається як допоміжна дисципліна, що допомагає майбутньому спеціалісту краще оволодіти своєю професією.

Мета цієї статті – розглянути фактори, які сприяють підвищенню мотивації при навчанні іноземної мови в немовному ВНЗ і є винятково важливими для формування у майбутнього спеціаліста глибокого, стійкого пізнавального інтересу до вивчення мови.

Уже багато років фахівці – лінгвісти і нелінгвісти – погоджуються з тим, що навчання іноземної мови у немовному вищому навчальному закладі мусить розвивати у студента уміння вільно користуватися іноземною літературою у своїй галузі знань, а також спілкуватися іноземною мовою у певних ситуаціях (головним чином професійних): “Обучая иностранному языку студентов-нелингвистов, мы участвуем в решении одной из самых главных проблем современного общества, а именно проблемы “специалист и информация” [1: 38].

Безумовно, на студентську аудиторію впливає той фактор, що зараз існують широкі можливості участі у міжнародних програмах, навчання та роботи за кордоном, де однією з головних умов є досконале володіння іноземною мовою. Враховуючи існуючий на ринку праці попит на спеціалістів, які володіють іноземною мовою, практичний курс навчання в немовних навчальних закладах має за мету підготовку випускників до використання іноземної мови в професійній діяльності. Фахівці відзначають необхідність вивчення

професійних комунікативних потреб майбутніх інженерів у сфері використання іноземної мови та їх урахування при конкретизації цілей та змісту навчання.

Професійна орієнтація при навчанні іноземної мови покликана створити необхідну мотивацію у студентів, але потрібні також досить переконливі та наочні підтвердження необхідності вивчення іноземної мови. Ми запросили до студентів випускника нашого навчального закладу, який працює на спільному підприємстві та зробив успішну кар'єру завдяки досконалому володінню іноземною мовою. Випускник описав конкретні сфери застосування іноземної мови в роботі професіонала: робота з документацією, технічними інструкціями при купівлі імпортного обладнання, з інструкціями щодо експлуатації, вивчення технічного регламенту, листування. Неможливо упоратися з цією роботою, якщо не оволодіти як слід іноземною мовою в університеті.

Але практика показує, що такий підхід не завжди може створити необхідну мотивацію в усіх студентів, оскільки не всі випускники стануть науковцями, працюватимуть на підприємствах з іноземними інвестиціями, виїжджатимуть за кордон. Необхідно використовувати також інші, більш переконливі аргументи, виховуючи та розвиваючи у студентів зацікавленість у самому процесі вивчення мови, розуміння її значущості – не тільки заради майбутньої професійної діяльності, але й заради особистісного розвитку.

Крім того, що іноземна мова є обов'язковим елементом професійної підготовки спеціаліста, вона є потужним фактором загальнокультурного розвитку особистості.

Перед усім, будь які заняття іноземною мовою сприяють розвитку мислення. Адже неможливо вірно висловити думку (будь-якою мовою), не осмислюючи факти дійсності, речі та явища, про які йдеться. Крім того, вивчення іноземної мови розвиває логічне мислення, в цьому аспекті мова та її закони схожі з математикою. Мова відтворює логічність та системність нашого розуміння матеріального світу. Якщо студенти навчилися бачити систему у всій безлічі розрізнених фактів мови, то це неодмінно призведе до зростання їхнього загального лінгвістичного рівня, викличе інтерес до мови як до явища. Розуміючи суть природних мов, значно легше засвоїти штучні мови, розібратися при необхідності в інших знакових

системах, вивчити мови програмування.

Іноземна мова – це один із предметів у вищій школі, який формує у майбутніх фахівців важливе вміння правильно та грамотно викладати свої думки рідною мовою. “Той, хто не знає іноземної мови, нічого не знає про свою рідну” – цей знаменитий афоризм І.-В. Гете відтворює той безперечний факт, що наші знання розвиваються на основі порівняння, і факти рідної мови у повній мірі осмислюються в порівнянні з подібними явищами в іноземній.

Однією з причин того, що заняття іноземною мовою не реалізують закладених у них можливостей, може бути невдала методика навчання. Дуже важливо, щоб студентам було цікаво вивчати мову. Це є найбільш стійкий мотив навчальної діяльності, оскільки він пов’язаний із самим процесом пізнання.

Міркування про необхідність та корисність вивчення мови не завжди допомагають. Найбільш надійний та перевірений спосіб – зробити заняття цікавими і в той же час ефективними.

Наш багаторічний досвід, узагальнений у багатьох публікаціях, підтверджений відкритими заняттями, в тому ж числі в інших містах, в інших навчальних закладах, дає підстави впевнено стверджувати: використання методу проблемного навчання є найбільш дієвим засобом оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови.

Психологічною наукою визначено, що людиною засвоюються не ті знання, що надаються їй у готовому вигляді, а її власні відповіді на питання, що виникають у ситуації потреби в новому знанні, в процесі самостійної пізнавальної діяльності, в процесі самостійного вирішення навчальних проблем під керівництвом викладача. “Систематичное мышление основано на понимании структуры явления, системы явлений, в том числе языковых, и их взаимосвязи. Поэтому рекомендуется широкое вовлечение студентов в активные методы обучения”. [4:]

В основі проблемного навчання знаходиться система питань (проблем, завдань), на які студенти не мають готової відповіді. Вони змушені самостійно шукати рішення, що створює проблемну ситуацію. Студенти отримують, відкривають та засвоюють нові знання саме в процесі вирішення завдань. Необхідна така система питань, пошук вірних відповідей на які вимагав би напруженого

мислення, самостійних зусиль. Студент змушений мобілізувати раніше отримані знання: він згадує, добирає докази.

Створення проблемних завдань є специфічною методичною роботою, що потребує великих витрат часу і зусиль з боку викладача, але ці зусилля цілком окупаються.

Основною та необхідною передумовою успішного виконання навчальних дій є високий рівень володіння мовним матеріалом. Формування мовної компетенції є необхідною складовою процесу навчання. Між тим відомо, що засвоєння граматики іноземної мови викликає великі труднощі у студентів немовних ВНЗ. Надто розтягнуте пояснення граматики, довге і складне викладення граматичних правил у підручниках не може зацікавити студентів-нефілологів, забезпечити позитивну мотивацію представників інженерних спеціальностей.

Використання комплексів проблемних завдань для формування мовної компетенції зробить цікавим вивчення граматики та засвоєння граматичних правил – найбільш нудного аспекту навчання [1: 36–38].

Значний резерв збільшення ефективності занять складає звернення до технічного складу мислення студентів інженерних спеціальностей. Відмовляючись від розлогого пояснення граматики і спираючись на прийнятий у точних науках спосіб кодування інформації, ми широко застосовуємо “формульний” запис граматичних правил, метод еталонів, моделей, зразків. Складено і уже багато років успішно використовуються в роботі з граматичним матеріалом опорні сигнали з граматики [2: 4–27]. Опорний сигнал (ОС) – це наочна модель (схема, зразок) граматичної структури, в якій графічно подається мінімум ознак, що є необхідними і достатніми для її розпізнавання та запам’ятовування. Опора на зорову наочність та асоціації забезпечує запам’ятовування навчального матеріалу. Для всього граматичного матеріалу використовується єдиний спосіб подання, завдяки чому оволодіння граматикую набуває упорядкованого характеру і здійснюється більш успішно. Робота з опорними сигналами формує навички смислової переробки інформації, розвиває загальну культуру мислення, сприяє підвищенню мотивації до вивчення граматики. Володіння точно відібраним мовним матеріалом забезпечує необхідний мотиваційний рівень та надійне підґрунтя для мовленнєвої діяльності.

У розвитку вмінь, пов'язаних з вирішенням комунікативних завдань читання (вилучення інформації з тексту та її подальше осмислення), проблемні завдання найбільш повно відповідають принципам комунікативно спрямованого навчання. Сама форма презентації мовного або мовленнєвого матеріалу – запитання – по суті робить проблемну методику комунікативною.

Мовленнєві вправи саме в діяльності читання мають носити професійно значущий і в той же час творчий характер, спонукати до максимального мисленнєвого напруження в процесі читання (мотивація творчої активності на занятті). Інтерес до виконання цих завдань значною мірою залежить від постановки завдань, їхніх формулювань, новизни, професійної значущості [3: 43–51].

Такі завдання є важливим мотиваційним фактором і надають змогу викладачеві успішно керувати пізнавальною діяльністю студентів. Студенти одержують і засвоюють нові знання саме в процесі розв'язання проблемних завдань. Учні отримують інтелектуальне задоволення від подолання труднощів, що позитивно впливає на формування стійких пізнавальних інтересів. Саме ті завдання, що потребують самостійного мислення та вирішення, мають найвищі мотиваційні характеристики.

Проблемне навчання передбачає обов'язкове залучення до вирішення задачі всієї аудиторії. Робота з одним студентом виключається: традиційне виправлення помилки замінюється залученням усієї групи до вирішення проблемного питання. В інтенсивній колективній праці з виконання проблемних завдань важливу роль відіграють два фактори: 1) фактор змагання (Хто кращий? Хто швидший?), 2) фактор часу (обов'язкова фіксація та обмеження часу, що надається для вирішення будь-якого проблемного завдання), залучення яких максимально активізує мисленнєву діяльність студентів у проблемній ситуації. Напружений режим праці, необхідність брати в ній участь не дають нудитися та “очікувати дзвоника”.

Розвиваючи загальну мисленнєву культуру, увагу, пам'ять студента як суб'єкта навчальної діяльності, запропонована технологія формує його мотивацію та вміння самостійно вдосконалювати знання іноземної мови, сприяє безперервній самоосвіті й досягненням у професійній сфері.

Навчання мови – важка праця. Готуючись до заняття, викладач планує основні моменти уроку, наприклад, введення нового граматичного матеріалу та граматичні вправи, читання тексту, закріплення теми та вокабуляру до неї, сприйняття на слух тощо. Навряд чи доцільно зосереджувати всю роботу над мовою тільки на підручнику, адже будь-який добре збалансований курс мусить бути достатньо гнучким та включати різні підходи до навчання, формувати різні шляхи посилення мотивації.

Викладачеві потрібно мати у своєму розпорядженні багатий арсенал способів урізноманітнити заняття, застосувати додаткові ресурси до будь-якого основного підручника або навчального комплексу.

Вивчення мови потребує великих зусиль від учнів. Вони намагаються зрозуміти, вірно використовувати тільки-но засвоєні та раніше вивчені елементи мови. Зусилля потрібні в будь-який момент та повинні підтримуватися протягом довгого часу. Вивчення мови вимагає від студента не тільки знання слів та правил (мовна компетенція), але й здатності застосувати ці знання на практиці (комунікативна компетенція). Особливі труднощі завжди викликає оволодіння вільним усним мовленням.

Ураховуючи мінімальну кількість годин, яку відведено на вивчення іноземної мови в технічному ВНЗ (одне заняття на тиждень протягом чотирьох семестрів), аудиторні заняття присвячуються в основному засвоєнню вибраного граматичного та лексичного матеріалу, а також навчання професійного читання. А між тим студенти виявляють великий інтерес до усних видів іншомовної мовленнєвої діяльності.

Недостатній автоматизм мовлення заважає швидкому усному спілкуванню, і головною причиною тут є брак практики. Найкращою мовленнєвою практикою є така, коли увага студента відволікається від необхідності дотримуватися правил граматики. Один із способів досягти цього – запропонувати завдання, що потребують спрямованої уваги на будь-яку екстралінгвістичну мету. Такі комунікативні завдання готують студентів до реального використання мови та розвивають мовні автоматизми.

Великий потенціал мають у цьому аспекті ігри. Вони підтримують зацікавленість усієї групи навчальною діяльністю, допомагають

викладачеві створювати ситуації, в яких мова виступає засобом, що надає можливість брати участь у будь-якій дії, щоб зрозуміти інших або передати інформацію. Правильно підібрані ігри можна застосовувати, щоб закріпити певні елементи вокабуляра або граматики. Багато ігор передбачають таке ж інтенсивне застосування мовних структур, як і звичайні тренувальні вправи, забезпечуючи повторне використання мовної форми. Однак головне призначення ігор – надати можливість перейти до вільного спілкування.

Якщо дотримуватися точки зору, що ігри можуть забезпечувати інтенсивну та доцільну мовну практику, то їм потрібно відвести значне місце в репертуарі викладача.

Викладач вирішує, які ігри відповідають рівню мовної підготовки та зацікавленості тієї або іншої групи, де та який тип гри буде найбільш ефективним. Гра буде вискоефективним засобом навчання, якщо вона зацікавить групу і якщо обсяг мовних засобів та характер їх використання будуть достатніми для її проведення. Викладач завжди пам'ятає, що ключем до успішного навчання є мотивація. Зрозуміло, що мотивація значною мірою зумовлюється самим суб'єктом навчання, проте й зовнішні фактори, такі, як успішність або неуспішність, заохочення, можуть мати позитивний або негативний вплив. Головною характерною рисою гри є мотивація мовленнєвої діяльності для досягнення конкретної мети за допомогою мови. Досягнення цієї мети потребує, щоб учасники спілкування взаємодіяли, тобто слухали та розмовляли. Ігри стимулюють інтерес як важливий фактор навчальної діяльності, забезпечуючи ефективне поєднання мотивації з можливістю розмовної практики.

Викладач знає мету гри, навички, які потрібно відпрацювати, правила, які потрібно закріпити, але в той же час сама ігрова діяльність не фокусує уваги на вивченні мови, тобто зумовлює підсвідоме засвоєння, що зосереджує увагу більше на тому, що сказати, а не як сказати.

Гра дозволяє її учасникам розвивати швидкість реакції, здатність до імпровізації. Гра допомагає подати в несподіваному та привабливому світі навіть важкий для студентів матеріал.

Навчальні дії, що виконуються учнями, можуть зробити гру захоплюючою, якщо не перетворити її на механічну вправу. Гру необхідно припинити перш, ніж студенти стомляться від неї. За цієї

умови збережеться концентрація уваги та позитивна настанова на ігрову діяльність в подальшому.

Ми мали можливість на практиці переконатися в тому, наскільки велика роль ігор у навчанні іноземної мови. Забезпечуючи високий рівень мотивації за рахунок підвищення інтересу до занять та створення атмосфери емоційного піднесення, ігри дозволяють швидко перейти до власне комунікативної діяльності при навчанні усного спілкування. Можна вважати ігри добрим мотиваційним фактором при навчанні іноземної мови студентів-нефілологів.

На завершення необхідно підкреслити, що фактори створення позитивної мотивації у процесі навчання іноземної мови студентів-нефілологів є багатограними. Вважаємо, що психологічні особливості підвищення мотивації і проблема формування мотиваційних компонентів навчальної діяльності в процесі навчання іноземної мови в немовному ВНЗ заслуговують подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна Г.І. Використання проблемних завдань для формування мовної компетенції у навчанні англійської мови студентів немовних спеціальностей / Г.І. Бородіна // Іноземні мови. – Київ : Ленвіт, 2011. – № 1. – С. 36–39.
2. Бородіна Г.І. Опорні сигнали з англійської граматики / Г.І. Бородіна. – Харків : Міськдрук, 2010. – 27 с.
3. Бородина А.И. Приёмы проблемного обучения в профессионально ориентированном учебнике для интенсивного обучения чтению на иностранном языке / Г.І. Бородіна // Сб. науч. трудов МГЛУ. – Вып. 449. – М., 2000. – С. 43–51.
4. Дубинина Г.К. Учебно-методическое обеспечение базового курса подготовки бакалавров по английскому языку / Г.К. Дубинина // Вестник МГЛУ. – Вып.12 (646). – М., 2012. – С. 175–188.
5. Марковина И.Ю. Субъект учебной деятельности с позиции психолингвистики / И.Ю. Марковина // Вестник МГЛУ. – Вып.12 (618). – М., 2011. – С. 37–42.